

'אמר רבן גמליאל: עישור שאני עתיד למוד, נתון ליהושע... נתון לעקיבא בן יוסף' — ראוי ליתן טעם מדוע הזכיר את שם אביו של רבי עקיבא, ולא עשה כן לרבי יהושע. ויש לפרש על פי הפשט, לפי שר"ע לא היה חברים מנעוריהם, שתחילת לימודו רק בהיותו בן ארבעים. ועל כן נתכנה בפיהם 'עקיבא בן יוסף' ולא 'עקיבא' סתם. ועל דרך הרמז יש לומר, על פי המובא בכתבי 'הכהן' מלובלין זצ"ל (ע' לקוטי מאמרים עמ' 184; דובר צדק עמ' 187), שר' עקיבא שורשו מיוסף הצדיק, ע"ש. ורמז זאת כאן, שכשם שיוסף הוא המשביר לחם והמפרנס לכל הארץ וכמידת ה'צדיק' המוריק ברכה משמים לארץ, כידוע, כך רבי עקיבא 'בן יוסף' — גבאי עניים היה, לזונם ולכלכלם. (שו"ר כעין זה בפרי צדיק — תצא טז. וע"ש עוד בפרשת תבא עמ' ע).

דף יב

'חצר איתרבאי משום יד ולא גרעה משליחות...' — העולה מפרש"י שחצר מועילה מדין 'יד' רק כשעומד בצדה, דומיא דידו. ומשום שליחות היא מועילה רק בשני תנאים; רק בדבר שהוא זכות לו, דאנן סהדי שנוח לו שתהא שלוחו, ורק כשיש דעת שולח או דעת שליח, הלכך במציאה אין קונה משום שליחות.

ורבים הקשו, מדוע אין מועילה חצר במציאה מתורת שליחות אפילו אינו עומד בצדה, משום 'זכין לאדם שלא בפניו'? ונראה שאין זו קושיא כלל, כי אין שליחות מועילה אלא במקום שדעת אחרת מקנה, כי צריך שיהא שלוחו של בעל הממון ובמקום שאין דעת אחרת מקנה אין כאן בעל הממון שיהא זה שלוחו. [וזהו הטעם שמגביה מציאה לחברו לא קנה חברו אעפ"י שעשאו שליח לכך. וגם לדברי האומרים קנה, אינו מטעם שליחות אלא רק משום 'מגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה'].

ואם תאמר, אם כן כיצד קונה מציאה בחצר המשתמרת אפילו אינו עומד בצדה? יש לומר כל שהיא משתמרת לדבר שהוא זכות בשבילו, כידו היא, כי אף מה שבא לידו אם נוח לו לקנות הוא נותנו בחצר המשתמרת, והרי זו כיד ארוכה. משא"כ בדבר שהוא חובה, חצר המשתמרת אינה כידו, שהרי דבר חובה אין אדם נותנו בחצר לשמור אלא אדרבה מוציאנו ממנו. ואם תרצה תפרש שחצר המשתמרת שהיא קונה במציאה — תקנת חכמים היא, כשם שתקנו בה ארבע אמות (ר"ן). והרא"ש ורבנו פרץ נתנו טעם אחר מזה של רש"י; אין חצר מועילה מטעם שליחות אלא כשהיא משתמרת, דומיא דשליח שאין אדם נותן לשליח שאינו שומר. ואולם בדעת אחרת מקנה מועיל אפילו אינה משתמרת ואינו עומד בצדה, כי כיון שאין הנותן רוצה ליתן כי אם לזה, הרי זו משתמרת משאר בני אדם, שלא כהפקר שכל אחד יכול לקחתו.

'זרק ארנקי בפתח זה ויצא בפתח אחר מהו...' — רש"י כתב (כאן ולהלן קב.) שהפקירו לכל הקודם. והתוס' כתבו שאין לגרוס הפקר, שאם כן כיצד הוכיחו בגמרא ממתנה להפקר (וערמב"ן שקיים גירסת הפקר). ולכאורה יש לפרש שאינו הפקר ממש אלא שנותן רשות לכל אחד לזכות בו, אבל עד שיזכה — שלו הוא, כי לא הוציאו מרשותו בפירוש [שו"ר מש"כ בתור"פ]. ומצינו לשון הפקר בכגון זה — בב"ק כ: 'סתם פירות אפקורי מפקר להו' ובמהר"ם בפירוש דברי התוס' שם. (וע' בחדושי הגרש"ק שם סי' יט). וגם שם יתכן ומשום שלא הפקיר בפירוש ומעשיו אינם

מוכחים אלא על נתינת רשות לאחרים ליטול — לכך אינם יוצאים מרשותו מיד. (וע"ע במובא ביוסף דעת שבת יח: בדין הפקר ע"י אומדנא. וע"ע במובא להלן ל:).

'למימרא דסבר שמואל קטן לית ליה זכייה לנפשיה מדאורייתא...' — כי אם מדאורייתא היא של הקטן, לא היה מועיל הטעם שאמר שמואל 'שבשעה שמוצאה מריצה אצל אביו' — כי אין די בטעם זה כדי לזכות את האב במציאתו של הקטן. והטעם היחיד האפשרי שהיו מתקנים כן, היה משום 'איבה', וזה אין במשמע מדברי שמואל. [ומשמע לשמואל מן המשנה שאין הטעם משום איבה, כי אז אין מציאתו לאביו אלא בסמוך על שלחנו, ובמשנה משמע שהכל תלוי בקטנות וגדלות ולא בסמוך ואינו סמוך. וגם אינו דומיא ד'קטנה', שמציאתה לאביה גם כשאינה סמוכה]. אלא ודאי מן התורה אין לקטן זכיה במציאה כלל, וחכמים הם שתקנו זכיה, ולכן תקנו שיזכה בה האב ולא הוא עצמו [ויעשו לו סגולה], משום שכרגיל מריצה לאביו, ועל כן, גם אם יעכבנו עתה — אין לו זכות בה אלא לאביו (עפ"י ריטב"א, תוס' ומהר"ם שיף. וע"ע במדומי שדה). כל האמור בסוגיא, שאין לקטן זכיה מדאורייתא — דוקא במציאה ולקט, שאין שם דעת אחרת מקנה, אבל כשיש דעת אחרת מקנה — זוכה (ראשונים עפ"י גטין סד:).

'אי אמרת בשלמא קטן אית ליה זכייה לנפשיה, כי קא מלקט לנפשיה קא מלקט, ואבוה מיניה קא זכי, אלא אי אמרת... אמאי אשתו ובנו מלקט אחריה?' — יש להוכיח מכאן שזה שאומרים בכל מקום 'מה שקנתה אשה קנה בעלה' ואין קנין לאשה בלא בעלה, אין הכוונה שאין לה כלל 'יד' לזכות לעצמה, אלא שהיא אכן זוכה, ותקנו שבעלה זוכה ממנה. שאם לא נאמר כן, קשה מדוע אשתו מלקטת אחריה (זכר יצחק ח"א ל-א).

וצריך לומר שקושיית הגמרא 'אמאי אשתו ובנו מלקט אחריה' — מוסבת על הבן בלבד. או שמא ל"ג 'אשתו' ובחדושי הריטב"א ('החדשים') נראה שלא גרס 'אשתו' בדברי ר' יוסי.

יש מן האחרונים שכתבו שאשתו מותרת ללקט אף לדעת חכמים. ור' יוסי נקט בדבריו 'אשתו' להורות שכשם שהיא מותרת, הגם שבעלה זוכה ממנה, כן הדין בבנו (גאון צבי. וכן נראה מבואר בדברי הרמב"ן). ואמנם הפני-יהושע כתב שלחכמים אשתו אסורה משום שהוא כפורע חובו ע"י הלקט בכך שהיא נוטלתו. ולדבריו נחלקו ר"י וחכמים בתרתי.

זוסבר רבי יוסי קטן אית ליה זכייה מדאורייתא, והתנן... — רש"י פרש שהראיה היא מכך שאילו אין לקטן זכיה מהתורה, נמצא כשהוא מלקט גזול את העניים. כי אמנם תקנו חכמים זכיה לקטן מפני דרכי שלום, אך לא תועיל אותה זכייה ליטול מן העניים. (וכן פירש בתורא"ש).

והתוס' פרשו שאילו זכיית הקטן לא היתה אלא מדרבנן, הרי כשתקנו חכמים שמציאתו לאביו, אין סברא לומר שהקטן זוכה והאב זוכה ממנו, אלא האב זוכה ישירות, ואם כן אין מותר לבנו ללקט. מכך שהתוס' מאנו בפרש"י נראה שסוברים שכיון שיש לקטן זכיה גמורה מדרבנן, הרי נעשה שלו מדאורייתא (וראה להלן). ולדעת רש"י יש לומר אף אם ננקוט בכל מקום קנין דרבנן מהני לדאורייתא, זהו רק בנידון פעולת הקנין ודרכי הזכייה, אבל קטן שאין לו קנין מדאורייתא, לעולם אינו שלו ממש.

ואפשר שרש"י אינו סובר כסברת התוס', כי כיון שמתחילה תקנו לכל קטן זכיה, ואף יתום, וכדין חרש ושוטה, אין התקנה שתקנו זכיתו לאביו מבטלת תקנה ראשונה. וכן כתב תורא"ש.

'גזל גמור מדבריהן' — ונפקא מינה בין גזל מדבריהם לגזל דאורייתא — שאם כפר ונשבע אינו

מביא חומש ואשם אלא בגזל דאורייתא. (תוס' חכמי אנגליה עפ"י הרמב"ם — גזלה ואבדה ו, טז). יש להעיר שבמנחת חינוך (קכט) נסתפק בדעת הרמב"ם, האם גם כשיוצאה בדיינין אינו משלם חומש בגזל דרבנן. ובדברי תח"א הנ"ל מבואר שפטור. ולפי מה שנתבאר לעיל בסמוך נראה לכאורה שלדעת התוס' נעשה שייך לו מדאורייתא וחייב חומש ואשם. וצריך לפרש לפי"ז 'גזל מדבריהן' — כלומר על פי דבריהם ותקנתן, אבל סוף דינא הוא שלו מדאורייתא.

'עשאוהו כמי שהלכו בה נמושות...' — מפורש להלן כא: בגמרא וברש"י.

(ע"ב) 'הכא בעבד נוקב מרגליות עסקינן שאין רבו רוצה לשנותו למלאכה אחרת' — לכאורה משמע ששייכת תורת 'עבד עברי' בנקנה למלאכות מסוימות בלבד. ויש לדחות שאפשר אם ירצה רבו יאמר לו לעשות כל מלאכה שיחפץ, אלא כאן מדובר שאינו רוצה שיתעסק בשום דבר אחר, כיון שאין מצוי מלאכה השווה יותר משכר ביטולו, כמו שפרש"י.

'אי איתיה לאב, דאבוה הויא...' — מבואר שנקטו בפשיטות שמציאת אמה עבריה — לאביה (כברייטא בקדושין טז): ומכאן שבמכירת האב לא יצאה מרשותו של אב אלא לענין זכות מעשה ידיה, אך לענין שאר זכויותיו בה, עדיין היא ברשותו. וכן מבואר בקדושין טז יט, וע' בזה ביוסף דעת שם.

— כתבו הראשונים להוכיח מכאן, שמציאת בת קטנה לאביה גם כאשר אינה סמוכה על שלחנו, שלא כבבן — שהרי כשנמכרה אינה סמוכה על שלחן האב. וטעם הדבר, לפי שה'איבה' המוזכרת בבת, אינה איבת מניעת מזונות אלא כדי שלא ישיאנה למנוול ומוכה שחין (וכתב הריטב"א [ב'חדשים]: 'זו ראייה גמורה שאין למעלה ממנה'. וכן היא שיטת התוס' בכתובות מז. ועוד ראשונים. וכן נפסק בשלחן ערוך חו"מ ער, ב).

ובתוספות—חכמי—אנגליה הניחו שבאינה סמוכה על שלחנו מציאתה אינה של האב, ואכן הקשו מכאן ונשאלו ב'צריך עיון'. והריטב"א הביא מהראב"ד לתרץ, כיון שמכת האב באים לה מזונות, לכך מציאתה שלו [וכדין העדפה].

ורש"י בכתובות (מז). פירש איבת מזונות. ואפשר שגם הוא מודה לדין שכתבו הראשונים, שאפילו אינה סמוכה על שלחנו מציאתה לאביה, כמוכח בפשטות מסוגיתנו. ושמא זו כוונתו במשנתנו שהזכיר טעם 'שבה נעורים' גבי מציאה, וכבר תמהו עליו הראשונים ז"ל (וכע"ז בב"ק פז.), וי"ל שבא לפרש שבקטנה, הגם שסיבת התקנה היתה משום איבה, גדרה של התקנה הוא להשוות זכות זו עם שאר זכויות האב בבתו, ואף בשאינה סמוכה זכאי במציאתה. [וע' גם בריטב"א (במועתק מחדושי ר"י גלאנטי) שהרכיב שני הטעמים, שלכך שבה נעורים לאביה, משום איבה]. ויש מי שכתב (מרחשת ח"ב, לקוטים) בדעת רש"י, שאותן מציאות שהיא מחזרת וטורחת עבורן — מדאורייתא הן לאב, כדין מעשה ידים.

'גירשה פשיטא? הכא במאי עסקינן במגורשת ואינה מגורשת' — כתב הרי"ף: נראה מתלמוד דידן שאשה שנתגרשה ועדיין לא נתקבלה כתובתה, אין הבעל חייב לזונה, שאם היה חייב — כפי שאכן היא שיטת הירושלמי — הלא היו יכולים לפרש כוונת המשנה שאע"פ שמעלה לה מזונות, מציאתה שלה. וכן הוכיח מסוגיא במסכת כתובות דלא כהירושלמי (בפרקנו הלכה ה). וכן כתב הרי"ף לאחר שהביא השיטה החולקת: '... אלא שאין ראוי לזון מדברי הרי"ף שדבריו דברי קבלה, וכל שכן לאפוקי ממונא'. וכן פסקו הרשב"א בתשובה (ב'מיוחסות' עב) והריטב"א. וכן הוכיח הריב"ש — שג.

ואילו דעת בעל העיטור והרא"ש היא שאין מחלוקת בין שני התלמודים, ובעלה חייב במזונותיה כל עוד לא פרע כתובתה, אלא שאמרו כאן חידוש, שאפילו מגורשת ואינה מגורשת מציאתה לעצמה, אבל מגורשת ודאי — פשיטא שמציאתה לעצמה, שאין טעם שיוכחו חכמים במציאתה, ואעפ"י שחייב במזונותיה.

וע"ע בחדושי הר צבי ובמצוין בגליוני הש"ס.

'מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה' — ודוקא הבעל, אבל אם מת, הואיל שהיא ספק-מגורשת אינה ניוזנת מנכסי יתומים, כי רק אלמנה ניוזנית מנכסיהם, מתנאי כתובה, כל ימי שבתה בביתו באלמנותה (עפ"י רי"ף כתובות; הרא"ה — מובא בר"ן).

— מגורשת ואינה מגורשת, אפילו אם נתן לה כתובה — חייב במזונותיה, שהרי אגודה בגללו (עפ"י ט"ז צג סק"ב. וכן מבואר בר"ן כאן).

— התובעת גירושין מבעלה כדין, כגון שהוא מורד מתשמיש, אעפ"י שאינה דרה עמו ומסתבר שאינה משועבדת לו למעשה ידיה, אעפ"י כמאחר שמעוכבת מחמתו מלהנשא לאחרים, יש לחייבו במזונותיה (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קלז).

— יש מי שכתב: דוקא בספק גירושין חייב במזונותיה, אבל ספק קדושין, אעפ"י שאינה יכולה להינשא מחמתו, פטור ממזונות, שזהו ספק בעיקר החיוב, שלא כספק-גירושין שיש ודאי חיוב וספק פטור (עפ"י זכר יצחק יב ד"ה הן אמנם).

דף יג

סיכומי סוגיות

— 'מצא שטרי חוב...' —

כל שטר חוב, יש לדון בו על כשרותו ופסלותו משום שלשה חששות: חשש זיוף — ועל כך הצריכו קיום שטרות; שמא כתב ללוות ולא לזה (או לזה מאוחר יותר); שמא לזה ופרע — כנגד שני חששות אלו עומדת הטענה 'שטרך בידי מאי בעי' ומסלקתם. (ישנם חששות נוספים העלולים להיות בשטר, כגון עדים פסולים, שטרי אמנה ופיסוסים, ואינם נידונים כאן).

במה דברים אמורים, בשטר הנתון בידי המלוה, ואולם שטר הנמצא מושלך, הורעה כשרותו כי אילו היה כשר ותקף, יש להניח שהיו נוהרים בו יותר, ועתה שנפל — יש לבוא ולדון בו מצד כל אחד מהחששות הנזכרים.

[מובא בשם הגרי"ז זצ"ל, בבאור שיטת הרמב"ם, שכל אותן ריעותות הקיימות בשטר שאבד, אינם אלא בבואנו לדון מצד הלכות 'השבת אבידה' — האם להשיב את השטר למלוה או לא, אבל מצד דיני שטרות והלכות 'טוען ונטען' — אין הנפילה יוצרת ריעותא בכחו של המלוה. וזהו טעמו של הרמב"ם שפסק שאם בדיעבד החזירוהו למלוה — גובה בו].